

ВСТУП

Серед численних дискурсних репрезентацій, пов'язаних із макросоціальними структурами суспільства, є феномен національної ідентичності¹. Національна ідентичність – предмет наукових досліджень у різноманітних галузях гуманітарних наук: філософії (Т. Адорно, М. Бахтін, Е. Гуссерль, Ж. Делез, Ж. Дерріда, С. К'еркегор, Е. Левінас, Ю. Габермас, М. Гайдеггер, М. Бубер, К. Ясперс та ін.), психології, соціології, культурології, антропології, політології (У. Джеймс, Дж. Келлі, Ч. Кулі, Ж. Лакан, Дж. Мід, З. Фройд, Е. Фромм, Е. Еріксон, П. Гуревич, М. Скринник, Л. Нагорна, Е. Орлова, В. Горлова, М. Козловець, Г. Касьянов, Д. Каравасва). Чимало праць із проблематики національної ідентичності виконано в межах міждисциплінарних підходів (О. Белінська, Д. Зимер, Е. Олсон, В. Соснін, В. Агеєв, В. Гекас, Л. Дробіжева, Д. Сноу, В. Хотинець, Т. Водолажська, У. Дойз, А. Квятковська, К. Макгарті, Р. Пенні, Г. Солдатова, Г. Андрєєва, М. Дуглас, Н. Іванова, Т. Рум'янцева, Е. Орлова, Т. Стефаненко, Ф. Франселла, П. Б'юкенен, С. Гантінгтон, П. Бергман, Т. Лукман, А. Гідденс, М. М. Губогло, М. Заваллоні, Б. Шеффер, Л. Петровська, К. Соколов, В. Тишков, Дж. Хафф).

Комплексний підхід до студій національної ідентичності притаманний працям у царині соціолінгвістики, психолінгвістики, етнопсихолінгвістики, лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики, гендерної лінгвістики, лінгвоконцептології, антропологічної лінгвістики, міжкультурної комунікації, дискурсології, лінгвокультурології (О. Матузкова, Т. Єсипенко, О. Селіванова, Л. Єніна, М. Макаров, К. Мендоза-Дентон, Е. Бурда-Лассен, С. Попов, Р. Водак, Дж. Джозеф, К. Лібхарт, М. Райзіг, Д. Уошбрук, І. Валуйцева, Ж. Уталієва, Р. Лепейдж, Дж. Фішман, М. Цветкова, Г. Вежбицька, Т. Тервіл-Пітр, М. Алефіренко, С. Воркачов, В. Воробйов, В. Красних, В. Маслова, В. Телія, Н. Купіна, О. Михайлова, П. Корфилд). Цей підхід привів до аналізу формування, конструювання мовного втілення національної ідентичності в лінгвістичних студіях і нерозривно пов'язаний з процесами та результатами пізнавальної, творчої, комунікативної діяльності індивіда й національного колективу, динамікою соціокультурних процесів, мистецькими виявами, тенденціями художньо-естетичного моделювання дійсності як важливим результатом реалізації інтелектуального та креативного потенціалу етносу, нації. Відповідно, феномен національної ідентичності в різноманітних ракурсах вивчають у різних типах дискурсу – медійному, політичному, інституційному, побутовому

¹ Bamberg M., De Fina A., Schiffrin D. *Discourse and Identity Construction Handbook of Identity. Theory and Research* Heiko Motschenbacher. *Language, Normativity and Europeanisation. Discursive Constructions of Identity in European Politics* / ed. by Richard C. M. Mole. London: University College, 2007.

та художньому/поетичному дискурсі, останній з яких є виявом індивідуальної та колективної словесної творчості, у якій мова “виступає і засобом матеріалізації образного світовідчуття, і формою його етноментальної репрезентації”².

Епоху романтизму традиційно вважають періодом остаточного становлення і формування націй. Художнє мовомислення доби романтизму живилося ідеями, витвореними культурно-історичними умовами, філософськими доктринами, моральними і правовими переконаннями, що панували у відповідному часопросторі, відображало у формуванні національної мовно-поетичної картини загальний розвиток і стан естетичного мислення етноспільноти та одночасно було спрямовано на етичну й естетичну трансформацію об’єктивного світу національного буття, засвідчуючи “продуктивний характер поетичної творчості”³. Для кожної національної літератури цей процес набував самобутніх форм.

Мета цієї монографічної розвідки – розкрити когнітивно-дискурсну та когнітивно-концептуальну природу національної ідентичності в поезії англійського романтизму, спираючись на розуміння феномену національної ідентичності як результату індивідуально-авторського і колективного художнього пізнання та інтерпретації різноманітних буттєвих категорій етнонаціонального універсуму, втіленого в семантичному просторі поетичного тексту.

Актуальність дослідження феномену національної ідентичності в поетичному дискурсі англійського романтизму визначена спрямуванням сучасної лінгвістики на:

– теоретичне і практичне опрацювання широкого кола проблем поетичної мовотворчості, зокрема концептуального простору творів словесного мистецтва як відображення авторського естетичного переживання буттєвих цінностей та загального стану й розвитку естетичного мислення етноспільноти;

– пошук нових міждисциплінарних напрямів вивчення проблем взаємодії мови, культури, свідомості та ідентичності;

– розкриття ролі мови в духовній сфері та ментальності людини, практичної реалізації мови для забезпечення діяльності соціуму, структурування, відображення, осмислення і вербалізації людського досвіду з оперттям на розуміння первинності мови у процесах концептуалізації світу, осмислення сутності мови як знакової субстанції культури, основного чинника буття людини та ствердження багатоманітності форм втілення мовної свідомості.

Вихідними положеннями монографічної розвідки стали наукові ідеї щодо кореляції динаміки культурно-історичної парадигми і художнього

² Маленко О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну). Харків, 2010. С. 5.

³ Калашник В. С. Мова поезії і картина світу. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць*. Харків: ХНПУ, 2003. С. 30–35.

мовомислення, пізнавальної сили художнього образу⁴ та художнього тексту як “мовного знаку національної культури”⁵, ретранслятора естетичної свідомості етноспільноти та індивідуалізованої форми національного буття⁶. Лінгвальне кодування відповідної естетичної, філософської, етичної системи (індивідуальної та колективної) відображає характер осмислення дійсності, її оцінку, емоційне переживання, чуттєве осягнення. На відміну від наукового пізнання, художньо-образне освоєння людиною світу як частина національної свідомості⁷ привносить у реальність “створені мистецтвом доповнення, свої самостійні форми, які приєднуються до вже існуючих, презентуючи власні канони і самобутнє життя”⁸. Створена художніми засобами модель світу становить єдиний синкретичний соціально-психологічний і духовно-ідеологічний комплекс “креативної свідомості”⁹.

Важливими передумовами, застосованими в монографії для розуміння когнітивно-дискурсної й когнітивно-концептуальної природи національної ідентичності та феномену поетичної актуалізації концептосфери національної ідентичності, є урахування чинника рецепції у творенні змісту вербально-художньої комунікації, що зумовлює дієвість й оновлюваність поетичних смислів зі зміною історичних, світоглядних, соціальних параметрів рецептивного середовища. Відкритість поетичного тексту до безмежності актів інтерпретації, поглиблення семантичних параметрів поетичних форм “при кожному новому погляді на них, так, що в цих словах <постає> в конденсованому, скопійованому вигляді весь Усесвіт”¹⁰, розширює царину його прагматики, маніфестуючи продуктивність антропоцентричної та функційної перспектив наукових поглядів на мовно-художню творчість як організовану комунікативно-пізнавальну діяльність автора та адресата. Згідно з таким науковим підходом художній/поетичний текст розглянуто не ізольовано, а в складі тріади “автор – текст – читач”. Актуалізація змістового рівня тексту детермінована “фігурою” суб’єкта художньо-пізнавальної діяльності – носія певної культури, та передбачає суб’єкта й середовище, в якому “існує вся інфраструктура індивідуальної мовної особистості”¹¹. Смилова поліфонічність зумовлена

⁴ Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика: избранные труды. Ленинград: Наука, 1977. 407 с.; Лотман Ю. М. Лекции по структуральной поэтике. Москва: Гнозис, 1994. С. 11–263.

⁵ Єрмоленко С. Нариси з української словесності. Київ: Довіра, 1999. С. 368.

⁶ Мойсієнко А. К. Слово в апперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша. Київ, 2006. С. 5.

⁷ Єрмоленко С. Нариси з української словесності. С. 10.

⁸ Эко У. Открытое произведение: форма и неопределённость в современной поэтике. Санкт-Петербург, 2006. 376 с. С. 89–90.

⁹ Маленко Ол. Лінгво-естетична інтерпретація буття... С. 77.

¹⁰ Эко У. Открытое произведение... С. 106.

¹¹ Єрмоленко С. Нариси з української словесності. С. 368.

інтерпретативними можливостями адресата та мовною організацією поетичного тексту, що фіксує авторське бачення світу і культурно-творчу діяльність етносу.

Коло зазначених дослідницьких настанов визначає **новизну цієї наукової праці**, що пов'язана із відсутністю комплексного лінгвістичного аналізу феномену національної ідентичності в поетичному дискурсі англійського романтизму. У монографії вперше розкрито художньо-концептуальне втілення національної ідентичності в поетичному дискурсі англійського романтизму в межах концептуальної системи “людина в універсумі національного буття”. Національне буття осмислено як взаємодію природного та соціального простору. Дослідження художньо-поетичної концептуалізації національної ідентичності у вказаному ракурсі відповідає загальним філософським та естетичним домінантам романтизму – ідеї про сутнісну єдність людської душі та природи, і дає змогу виявити особливості поетичного втілення загальнолюдських та етноспецифічних цінностей, яке романтики здійснювали паралельно із відкриттям унікальних природних первнів, необхідних людині для осягнення істини, здатності одухотворювати світ й осягати таємниці вічного руху буття.

Спираючись на розуміння **національної ідентичності як полімодальної складноструктурованої категорійно-поняттєвої системи**, створюваної та ретрансльованої в динаміці національної комунікативної/дискурсної взаємодії, пропонуємо **гіпотезу**, що художня концептосфера національної ідентичності в поетичному дискурсі романтизму охоплює ті ментальні структури, з яких вибудовується розуміння митцями ідеї національного самовизначення та самоствердження, ідеї Батьківщини, народу, нації, держави, національного характеру, національної мови, значення історичного минулого нації та її сьогодення, формується набір типових, стереотипних рис етноспільноти.

Авторка висловлює глибоку вдячність науковому консультанту і науковому редакторові монографії – доктору філологічних наук, професору І. А. Бехті (Львівський національний університет імені Івана Франка), чий цінні рекомендації та зауваження допомогли у написанні цієї роботи, рецензентам – доктору філологічних наук, професору Н. І. Єсипенко (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), доктору філологічних наук, професору С. М. Іваненко (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова), доктору філологічних наук, професору Н. В. Таценко (Сумський державний університет) за глибокий критичний аналіз монографії.